

POLICY BRIEF 4:2023

Karvin policy brief -sarjan tarkoituksena on tukea koulutuspoliittista ja yhteiskunnallista keskustelua ja päätöksentekoa sekä edistää arviointitiedon hyödyntämistä päätöksenteon tukena.

Ammatillisen koulutuksen tila – työelämälähtöisyys ja yksilölliset opinto- polut ovat vahvistuneet, laadussa kuitenkin vaihtelua ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa puutteita

Tarja Frisk, Jani Goman, Veera Hakamäki-Stylman, Raisa Hievanen, Kirsi Hiltunen, Johanna Kiesi, Paula Kilpeläinen
Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi)

Ammatillisen koulutuksen reformina tunnettu lakiuudistus tuli voimaan vuonna 2018. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on arvioinut uudistuksen toteutumisesta useissa arvioinneissaan. Uudistusta toimeenpantaessa toimintaympäristössä on tapahtunut merkittäviä muutoksia: vuosina 2020–2022 COVID-19-pandemiasta aiheutuneet poikkeukselliset olosuhteet ja opetusjärjestelyt sekä vuonna 2021 voimaan astunut laajennettu oppivelvollisuus. Tämä artikkeli tarjoaa Karvin arviointitulosten ja suositusten pohjalta näkökulmia siihen, miten ammatillisen koulutuksen uudistuksen toimeenpanossa ja tavoitteiden saavuttamisessa on onnistuttu. Lisäksi tarkastellaan sitä, miten opiskelijoiden yhdenvertaisuus toteutuu ja millaista osaamista ammatillinen koulutus tuottaa. Keskeiset johtopäätökset ovat:

- Uudistuksella pyrittiin lisäämään opiskelijoiden mahdollisuuksia yksilöllisiin opintopolkuihin. Opintojen yksilöllinen suunnittelu ja henkilökohtaistaminen ovatkin vakiintuneet ammatilliseen koulutukseen. Sen sijaan opiskelijoiden mahdollisuudet tehdä opintojen sisältöihin, oppimisympäristöihin ja opintojen aikataulutukseen liittyviä yksilöllisiä valintoja toteutuvat heikosti. Tarvitaan kehittämistoimia, joilla voidaan parantaa opintoihin liittyviä valinnanmahdollisuuksia.

- Osana opintoja tulee määritellä opiskelijan tarvitsemat ohjaus- ja tukipalvelut. Lisäksi oikeus erityiseen tukeen oppimisvaikeuksien, vamman tai sairauden vuoksi laajennettiin uudistuksessa koskemaan kaikkea ammatillista koulutusta. Opiskelijoiden ohjaus- ja tukitarpeita tunnustetaan melko hyvin. Kaikki opiskelijat eivät kuitenkaan saa tarvitsemaansa ohjausta ja tukea riittävästi ja oikea-aikaisesti. Tästä syystä ohjauksen ja tuen saatavuutta on parannettava ja vaikuttavuuden seuranta kehittävä. Opetus- ja ohjaushenkilöstön riittävyys, työnjaon toimivuus ja osaaminen ohjauksen ja tuen tehtäviin tulee varmistaa. Osa opiskelijoista tarvitsee pedagogisten tukitoimien lisäksi myös muuta tukea. COVID-19-pandemian vaikutukset voivat heijastua opiskelijoiden hyvinvointiin vielä pitkään pandemian jälkeenkin. Lisäksi globaalin epävarmuuden lisääntyminen voi heikentää opiskelijoiden turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia. Tulevina vuosina tarvitaan vahvoja toimia niin kansallisella kuin paikallisella tasolla opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi.
- Uudistuksen tavoitteena oli lisätä työelämässä tapahtuvaa oppimista ja sen laatua. Työelämässä oppiminen onkin kokonaisuudessaan lisääntynyt, mutta noin puolella koulutuksen järjestäjistä on ongelmia löytää osaamisen hankkimiseen soveltuvia työpaikkoja. Lisäksi työpaikalla tapahtuvassa ohjauksessa on kehitettävää. Koulutuksen järjestäjien välillä on suurta vaihtelua siinä, miten systemaattisesti ne varmistavat työpaikkaohjaajien osaamista. Tilanne on ollut samansuuntainen jo pitkään 2000-luvun aikana. Jotta työpaikalla oppiminen toteutuisi laadukkaasti, ammatillisten oppilaitosten tulee tiivistää yhteistyötään työelämän kanssa ja työpaikkaohjaajien ohjaus- ja arviointiosaaminen tulee varmistaa nykyistä systemaattisemmin.
- Uudistuksen myötä siirryttiin yhteen, näyttöön perustuvaan ja osaamisen hankkimistavasta riippumattomaan tapaan suorittaa tutkinto. Opiskelijoiden tulisi osoittaa osaamisensa ja se tulisi arvioida työpaikoilla toteutettavissa näytöissä. Näyttöjen suorittaminen työpaikalla kuitenkin vaihtelee paljon koulutusalojen ja tutkintojen välillä, eikä näyttöjä suunnitella tavoitteiden mukaisesti yhteistyössä näytön kaikkien eri osapuolten kesken. Vaikka opettaja ja työpaikkaohjaaja arvioivat näytöt pääosin yhteistyössä, noin neljäsosa näytöistä on arvioitu ilman työelämän edustajaa, ja työelämän edustajat osallistuvat harvoin oppilaitoksissa toteutettujen näyttöjen arviointiin. Opiskelijoiden arvosanoissa on lisäksi merkittäviä eroja näytön suorituspaikan ja arvioijien mukaan. Työllistymisen kannalta on tärkeää, että opiskelijoilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet näyttää osaamistaan aidoissa työelämän tilanteissa ja että työelämän edustaja osallistuu osaamisen arviointiin. Näyttöjen toteutusta ja arviointia tulee yhtenäistää.
- Uudistuksessa koulutuksen järjestäjien toimivalta lisääntyi, mikä teki laadunhallinnasta entistä tärkeämpää. Suurimmalla osalla koulutuksen järjestäjistä on arviointitulosten mukaan toimiva laadunhallintajärjestelmä. Järjestäjien välillä on kuitenkin edelleen vaihtelua laadunhallinnan toimivuudessa, eivätkä erot ole kaventuneet viime vuosina. Tarvitaan sopivia tukemisen tapoja laadunhallinnan eri vaiheissa oleville järjestäjille. Osana ammatillisen koulutuksen laadun yhtenäistämistä tulee myös parantaa kansallisten kehittämishankkeiden vaikuttavuutta.

Opintojen yksilöllinen suunnittelu on vakiintunut ammatilliseen koulutukseen

Ammatillisen koulutuksen uudistuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli lisätä opiskelijoiden mahdollisuuksia yksilöllisiin opintopolkuihin. Opinnot ja tutkinnon suorittaminen rakennetaan yksilöllisiksi henkilökohtaistamisella. Tässä otetaan huomioon opiskelijan tavoitteet ja hänen aiempi osaamisensa. Kaikille opiskelijoille tulee laatia henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS). Arvioinneista ilmenee, että henkilökohtaistaminen ja opintojen yksilöllinen suunnittelu ovat vakiintuneet ammatilliseen koulutukseen. Lähes kaikilla koulutuksen järjestäjillä on toimintaohjeet henkilökohtaistamiseen, ja opiskelijat perehdytetään hyvin HOKSien laatimiseen.

Opintojen yksilöllistämistä kuitenkin haastaa henkilökohtaistamisen näkeminen pelkästään teknisenä suorituksena, kuten HOKS-lomakkeen laatimisena ja siihen tehtävinä kirjauksina. Tätä näkemystä ilmenee sekä opiskelijoiden että opetus- ja ohjaushenkilöstön keskuudessa. Jotta voidaan aidosti tukea opiskelijoiden yksilöllisiä opintopolkuja, tarvitaan entistä tavoitteellisempaa opiskelijalähtöistä urasuunnittelua, joka kytkeytyy nykyistä tiiviimmin opintojen eri vaiheisiin. Kansallisia ohjeita ja oppilaitosten henkilöstön perehdyttämistä tulee uudistaa niin, että niissä painotetaan vahvemmin henkilökohtaistamisen ja siihen liittyvän ohjauksen merkitystä osana opiskelijoiden ammatillista kasvua ja kehittymistä.

Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on selvittää ja huomioida opiskelijan aiempi osaaminen. Tällä pyritään vähentämään päällekkäistä osaamisen hankkimista. Arviointitulosten mukaan työssä tai harastuksissa hankittua osaamista ei kuitenkaan tunnusteta toistaiseksi kovinkaan hyvin. Toimintatavoissa on myös vaihtelua koulutuksen järjestäjien välillä sekä järjestäjien sisällä esimerkiksi koulutusaloittain tai toimipaikoittain. Opetushallinnon ja koulutuksen järjestäjien tulee selkeyttää osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen käsitteitä, toimintaohjeita ja linjauksia. Jos järjestäjien linjaukset ja toimintaohjeet vaihtelevat, voi osa opiskelijoista joutua suorittamaan opintoja, joihin heillä on jo osaamista. Tämä asettaa opiskelijat keskenään eriarvoiseen asemaan.

Opiskelijoiden valinnanmahdollisuudet toteutuvat heikosti

Opiskelijoiden mahdollisuus tehdä valintoja liittyen opintojen sisältöihin, oppimisympäristöihin ja opintojen aikataulutukseen on keskeinen osa yksilöllisiä opintopolkuja. Arviointitulosten mukaan opintopolut ovatkin yksilöllistyneet.

Opiskelijoiden valinnanmahdollisuudet eivät kuitenkaan toteudu kaikilta osin uudistuksen tavoitteiden mukaisesti. Valinnanmahdollisuuksissa on vaihtelua koulutuksen järjestäjittäin ja tutkinnoittain, mikä heikentää opiskelijoiden yhdenvertaisuutta. Valintoja rajoittavat muun muassa koulutuksen järjestäjän tarjoamien tutkinnon osien määrä, laajat ja pitkäkestoiset tutkinnon osat sekä

aikataulujen päällekkäisyydet. Osalla opiskelijoista ja henkilöstöstä ei ole riittävästi tietoa valinnanmahdollisuuksista. Haasteena on myös rakentaa pienenevillä resursseilla aidosti yksilöllinen opintopolku suurelle joukolle opiskelijoita.

Vaikka koulutuksen järjestäjien yhteistyö tutkinnon osien tarjoamisessa nähdään kansallisella tasolla tärkeäksi, on opintojen suorittamisessa toisen järjestäjän tarjonnasta vielä ongelmia ja se on melko harvinaista. Tätä vaikeuttaa rahoitusjärjestelmä, jossa rahoitus suoritetusta tutkinnon osasta tulee sille järjestäjälle, jonka kirjoilla opiskelija on. Opiskelijoiden mahdollisuuksia suorittaa tutkinnon osia myös muilta koulutuksen järjestäjiltä tulee parantaa.

Kaikilla koulutuksen järjestäjillä ei ole tarjolla yhtä monipuolisia oppimisympäristöjä, kuten verkko-opintoja, mikä asettaa opiskelijat epätasa-arvoiseen asemaan. Työelämässä oppiminen tarjoaa mahdollisuuksia opiskelijan polun yksilöllistämiseen. Sopivan työpaikan löytäminen opiskelijalle on kuitenkin toisinaan vaikeaa, mikä johtaa siihen, että osa opiskelijoista saa vähemmän kokemusta työelämästä.

Opiskelijoiden ohjaus- ja tukitarpeita tunnistetaan melko hyvin, mutta ohjauksen ja tuen saatavuutta on parannettava

Opiskelijoiden yksilölliset ohjaus- ja tukitarpeet vaihtelevat esimerkiksi opiskelijan aikaisemman opiskelutaustan tai elämäntilanteen mukaan. Osa opiskelijoista tarvitsee oppimisvaikeuksien, vamman tai sairauden vuoksi pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä tukea oppimiseen. Uudistuksessa opiskelijan oikeus erityiseen tukeen laajennettiin koskemaan perustutkinto-opiskelijoiden lisäksi myös ammatti- ja erikoisammattitutkintojen opiskelijoita.

Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on suunnitella opiskelijan tarvitsema ohjaus ja tuki sekä seurata opiskelijan osaamisen kehittymistä. Arviointitulosten mukaan opiskelijoiden ohjaus- ja tukitarpeita tunnistetaan melko hyvin, ja opiskelijat osallistuvat tukitoimista sopimiseen. Kaikki opiskelijat eivät kuitenkaan saa tarvitsemaansa ohjausta ja tukea riittävästi ja oikea-aikaisesti. Osalla järjestäjistä on haasteita ohjauksen ja tuen suunnittelussa, saatavuuden varmistamisessa ja vaikuttavuuden seurannassa. Opiskelijoiden erilaiset tilanteet ja taustat tulee huomioida oppilaitoksissa nykyistä paremmin.

Ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa erityinen tuki toteutuu heikommin kuin perustutkintokoulutuksessa. Oppimisympäristöjen osalta erityinen tuki ei toteudu kovin hyvin työelämässä oppimisessa ja etäopiskelussa, joten järjestäjien tulee kehittää tuen toteutusta ja saatavuutta näissä.

Vuonna 2021 voimaan tulleen laajennetun oppivelvollisuuden tavoitteena on, että jokainen peruskoulun päättävä nuori suorittaa toisen asteen tutkinnon. Oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon. Koulutuksen järjestäjien ja opetus- ja kulttuuriministeriön on tärkeää seurata laajentuneen oppivelvollisuuden vaikutuksia

ohjauksen, tuen ja erityisen tuen tarpeisiin. Myös vaativan erityisen tuen saatavuus ja koulutuspaikkojen riittävyys eri alueilla tulee varmistaa niille opiskelijoille, joilla on vaikeita oppimisvaikeuksia tai vaikea vamma tai sairaus. Koulutuksen järjestäjien tulee kehittää opiskelijoiden mahdollisuutta siirtyä tarvittaessa tuen muodosta toiseen, ja lisäksi yleisten oppilaitosten ja erityisoppilaitosten tulee tiivistää yhteistyötään. Nivelvaiheen yhteistyö perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien kesken tulee aloittaa nykyistä aikaisemmin niiden opiskelijoiden osalta, joilla on perusopetuksessa oppimiseen liittyviä vaikeuksia.

Opetus- ja ohjaushenkilöstön riittävyys, työnjaon toimivuus ja osaaminen ohjauksen ja tuen tehtäviin tulee varmistaa

Arviointitulosten mukaan ohjauksen ja tuen toteutumisessa on koulutusala-, tutkinto- ja toimipaikkakohtaista vaihtelua, mikä heikentää opiskelijoiden yhdenvertaisuutta. Esimerkiksi tekniikan alojen ja palvelualojen opetus- ja ohjaushenkilöstö kokee henkilöstöressurssien riittävyyden erityiseen tukeen heikoimmaksi. Näillä aloilla erityisen tuen opiskelijoiden määrät ovat myös suurimpia. Ohjaus- ja tukipalvelujen toteutuksessa ja niihin liittyvässä työnjaossa on eniten kehitettävää tekniikan aloilla sekä tietojenkäsittelyn ja tietoliikenteen alalla.

Koulutuksen järjestäjien tulee seurata ja varmistaa entistä paremmin se, että ohjauksen ja tuen resurssit riittävät ja ohjaus- ja tukipalvelujen organisointi toimii eri koulutusaloilla, tutkinnoissa ja toimipaikoissa. Henkilöstön riittävyyden lisäksi tulee varmistaa ajan riittävyys ohjauksen, tuen ja erityisen tuen tehtäviin kirjaamalla nämä tehtävät selkeämmin henkilöstön työsuunnitelmiin.

Koulutuksen järjestäjien on varmistettava, että opetus- ja ohjaushenkilöstö tuntee heidän työtään ohjaavat, lainsäädäntöön perustuvat velvoitteet. Myös henkilöstön osaamista liittyen ohjauksen ja tuen toteuttamiseen on kehitettävä suunnitelmallisemmin. Ammatillisessa opettajankoulutuksessa tulee vahvistaa ohjaukseen, tukeen ja erityiseen tukeen liittyviä sisältöjä. Myös näihin liittyvää täydennyskoulutusta on tarjottava kattavasti ammatillisen koulutuksen opetus- ja ohjaushenkilöstölle.

Opiskelijoiden hyvinvointia ja osallisuutta on vahvistettava

Osa opiskelijoista tarvitsee pedagogisten tukitoimien lisäksi myös muuta tukea. Arviointitulosten mukaan koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten yhteistyö opiskeluterveydenhuollon ja kuraattori-palvelujen kanssa toimii melko hyvin, mutta yhteistyötä psykologipalvelujen ja nuorisopalvelujen kanssa tulee kehittää. Erityisen tärkeää moniammatillisen yhteistyön toimivuuden varmistaminen

on nyt, kun hyvinvointialueiden perustamisen myötä opiskeluhuollon palvelujen organisoinnissa on tapahtunut muutoksia. Osalla järjestäjistä on tarvetta vahvistaa myös alaikäisten opiskelijoiden huoltajien osallistamista tukitoimien suunnitteluun.

COVID-19-pandemialla on ollut vaikutuksia opiskelijoiden hyvinvointiin. Erityisesti ne opiskelijat, joilla erilaiset henkiseen kuormittumiseen, motivaatioon ja opiskeluun liittyvät ongelmat kasaantuvat pandemian aikana, ovat olleet heikoimmassa asemassa. Pandemian aikana ei ole pystytty tukemaan riittävästi näitä opiskelijoita. Osalla opiskelijoista ongelmat voivat vaikuttaa opiskeluun vielä pitkään pandemian jälkeenkkin. Myös maailmanlaajuinen epävarmuuden lisääntyminen voi aiheuttaa turvattomuuden tunnetta osalle opiskelijoista. Tärkeää on, että oppilaitoksissa tunnistetaan tehokkaasti opiskelijoiden hyvinvointiin liittyviä ongelmia sekä tarjotaan heille riittävästi mahdollisuuksia yhteyden ottamiseen ja tuen pyytämiseen matalalla kynnyksellä. Keskeistä on tiivis moniammatillinen yhteistyö opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi.

Arviointitulosten mukaan peruskouluaikana oppimiseen liittyviä vaikeuksia tai toistuvaa kiusaamista kokeneiden opiskelijoiden on vaikeampi kiinnittyä perusopetuksen jälkeisiin opintoihin kuin muiden. Koulutuksen järjestäjien tulee tehostaa oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden edistämistä ja kiusaamisen ehkäisemistä. Vaikka enemmistö ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista kokee yhteenkuuluvuutta muihin opiskelijoihin ja pitää opiskeluilmapiiriä myönteisenä, osa opiskelijoista ei koe kuuluvansa oppilaitosyhteisöön. Opintojensa aikana kiusatuksi joutuneet ja muunsukupuoliset opiskelijat kokevat yhteisöllisyyden, osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuutensa opinnoissaan heikommaksi kuin muut opiskelijat.

Työelämässä oppiminen on lisääntynyt, soveltuvista työpaikoista on pulaa ja ohjauksessa kehitettävää

Uudistuksen myötä ammatillisessa koulutuksessa oppimista vietiin entistä enemmän työpaikoille. Työpaikalla oppiessaan opiskelija saa käsityksen oman alansa työelämästä, oppii tärkeitä työelämätaitoja ja saa arvokkaita kontakteja. Työelämässä oppimisen jaksojen määrän kehityksen perusteella työelämässä oppimisen lisäämisessä on onnistuttu. Vuosina 2018–2021 toteutuneiden työelämäjaksojen määrä kasvoi joka vuosi.

Työelämässä oppimisen toteuttamista vaikeuttaa kuitenkin se, että noin puolella koulutuksen järjestäjistä on ongelmia löytää osaamisen hankkimiseen soveltuvia työpaikkoja. Tämä asettaa opiskelijat keskenään eriarvoiseen asemaan. Soveltuvien työpaikkojen saantia työelämässä oppimiseen voi vaikeuttaa se, ettei alueella ole alan työpaikkoja, työpaikoilla ei tehdä tutkinnon perusteiden mukaisia työtehtäviä tai se, että yritykset ovat pieniä tai niillä ei ole resursseja ohjata opiskelijaa. Ongelmia on etenkin perustutkinnoissa. Yleisimmin ongelmia on humanistisella ja taidealoilla ja siellä erityisesti media-alan ja kuvallisen ilmaisun, taideteollisuusalan ja esittävien alojen tutkinnoissa. Myös erityisen tuen opiskelijoille on toisinaan vaikeaa löytää työelämässä oppimiseen soveltuvia työpaikkoja.

Uusia keinoja työelämässä oppimiseen soveltuvien työpaikkojen löytämiseksi tuleekin kehittää, jotta koulutuksen työelämälähtöisyys toteutuisi kaikille opiskelijoille. Keinoja tähän ovat esimerkiksi alalle epätyypillisten työpaikkojen kartoittaminen sekä koulutuksen järjestäjien välisen yhteistyön tiivistäminen. Koulutuksen järjestäjien on tärkeää pohtia, johtuvatko ongelmat työelämässä oppimiseen soveltuvien työpaikkojen saatavuudessa alan luonteesta vai esimerkiksi koulutuksen järjestäjien totutuista toimintatavoista.

Oppimisen siirryttyä oppilaitoksista enemmän työpaikoille työelämässä oppimisen laadun varmistamisen merkitys korostuu. Työelämässä oppimiseen ei ole kaikilta osin onnistuttu luomaan selkeitä eri osapuolten tehtäviä, vastuita ja yhdenmukaisia toimintamalleja. Työelämässä oppimisen tavoitteista ja työtehtävistä ei aina sovita yhdessä opettajan, opiskelijan ja työpaikkaohjaajan kanssa. Tämä olisi kuitenkin tärkeää, jotta kaikilla osapuolilla on yhteinen käsitys opiskelijan osaamisesta, ohjauksen ja tuen tarpeesta sekä siitä, mitä opiskelija on tullut työpaikalle oppimaan.

Työpaikkaohjaajien osaamisessa on kehitettävää

Jotta työelämässä oppiminen toteutuisi laadukkaasti, on työpaikkaohjaajien osaamisen kehittämistä pidettävä huolta. Koulutuksen järjestäjien välillä on suurta vaihtelua siinä, miten systemaattisesti ne varmistavat työpaikkaohjaajien osaamista. Tilanne on ollut samansuuntainen jo pitkään 2000-luvun aikana.

Noin kymmenesosa järjestäjistä ei tarjoa säännöllisesti työpaikkaohjaajille mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseen. Valtaosa koulutuksen järjestäjistä perehdyttää työpaikkaohjaajat tutkinnon perusteisiin ja opiskelijan osaamisen arviointiin, mutta ei niin hyvin opiskelijoiden ohjaukseen ja osaamisen kehittymisen seurantaan. Koulutuksen järjestäjien tuleekin panostaa työpaikkaohjaajien ohjaus- ja arviointiosaamisen kehittämiseen ja tarjota mahdollisuuksia osaamisen ja kehittämiseen nykyistä useammin. Lisäksi työpaikkaohjaajien tueksi tarvitaan oppilaitosten henkilökunnan entistä säännöllisempää yhteydenpitoa työpaikkoihin työelämässä oppimisen aikana.

Myös koulutuksen järjestäjien opetus- ja ohjaushenkilöstön ajan riittävyys ohjaamiseen on varmistettava. Työelämässä oppimisen lisääntyneellä henkilöstön työnkuva on monipuolistunut. Henkilöstö tekee töitä useissa oppimisympäristöissä ja jalkautuu työpaikoille ohjaamaan opiskelijoita. Käytännössä kuitenkin opetus- ja ohjaushenkilöstön mahdollisuudet tukea ja ohjata opiskelijaa ja työpaikkaohjaajaa työelämässä oppimisen aikana eivät aina toteudu tavoitellusti. Tätä vaikeuttaa muun muassa se, että ohjaustyölle ei ole varattu riittävästi aikaa ja välimatkat oppilaitoksen ja työpaikan välillä voivat olla pitkiä.

Myös opetushenkilöstön ajantasaisen ammattialakohtaisen osaamisen varmistaminen on tärkeää, jotta ammatillinen koulutus pystyy vastaamaan työelämän osaamistarpeisiin. Opetushenkilöstön osaamista pitää yllä yhteistyö työelämän toimijoiden kanssa ja työelämäjaksot, joihin osallistumisen tulee olla mahdollista.

Näyttöjen toteutusta tulee yhtenäistää

Uudistuksen myötä siirryttiin yhteen, näyttöön perustuvaan ja osaamisen hankkimistavasta riippumattomaan tapaan suorittaa tutkinto. Opiskelijat osoittavat ammatillisen osaamisensa näytöissä. Näytöt tulee toteuttaa työpaikoilla käytännön työtilanteissa. Perustellusta syystä näyttö voidaan järjestää myös oppilaitoksessa.

Koulutuksen järjestäjä vastaa näyttöjen toteuttamisesta ja työelämällä on keskeinen rooli näyttöjen toteutuksessa ja osaamisen arvioinnissa. Näytöt toteutetaan useimmiten työpaikoilla ja osana työelämässä oppimista. Näyttöjen suorittaminen työpaikalla kuitenkin vaihtelee paljon koulutusalojen ja tutkintojen välillä. Esimerkiksi kaupan ja hallinnon alalla lähes kaikki näytöt suoritettiin vuonna 2021 työpaikalla, kun taas humanistisilla ja taidealoilla vain kolmasosa. Etenkin perustutkinnoissa näyttöjä järjestetään vielä melko paljon oppilaitoksissa. Sen sijaan ammatti- ja erikoisammattitutkintojen näytöt järjestetään pääosin työpaikoilla. Arviointitulokset herättävät pohtimaan sitä, pitäisikö ohjeiden oppilaitosnäyttöjen toteuttamiselle olla tarkemmat.

Uudistuksen tavoitteiden mukaisesti opettaja ja työpaikkaohjaaja arvioivat näytöt pääosin yhteistyössä. Kuitenkin noin neljäsosa näytöistä on arvioitu ilman työelämän edustajaa, ja työelämän edustajat osallistuvat harvoin oppilaitoksissa toteutettujen näyttöjen arviointiin. Koulutuksen järjestäjien tulee edistää työelämän osallistumista oppilaitoksissa suoritettavien näyttöjen arviointiin varmistukseen koulutuksen työelämälähtöisyyden toteutumisen.

Koska vastuu näytöstä ja sen arvioinnista on koulutuksen järjestäjällä, tulee opettajan tai muun koulutuksen järjestäjän edustajan osallistua näytön arvioinnin lisäksi sen suunnitteluun. Nyt näin ei aina tapahdu, vaan työpaikkaohjaajat ja opiskelijat suunnittelevat näyttöjä myös kahdestaan. Koulutuksen järjestäjien tuleekin varmistaa, että opettaja, opiskelija ja työpaikkaohjaaja suunnittelevat näytön yhdessä.

Koulutuksen järjestäjien tulee järjestelmällisesti kehittää työelämässä oppimiseen ja näyttöihin liittyvää keskinäistä yhteistyötä. Erityisesti niillä aloilla, joilla työelämässä oppimiseen soveltuvien työpaikkojen saatavuus on haasteellista, voisi järjestäjien välinen yhteistyö tarjota opiskelijoille mahdollisuuden laadukkaaseen työelämässä oppimiseen ja näyttöjen toteuttamiseen työpaikoilla.

Näyttöjen arvosanoissa on merkittäviä eroja arvioijien mukaan

Kokonaisuutena ammatillisten perustutkinto-opiskelijoiden arvosanat ovat keskimäärin hyviä. Vuosina 2018–2022 arvioitujen näyttöjen arvosanoista reilu kolmannes oli kiitettäviä (arvosana 5) ja

reilu puolet hyviä (arvosanat 3–4). Tyydyttävien (arvosanat 1–2) osuus oli noin kymmenen prosenttia. Arvosanat ovat pysyneet samalla tasolla viimeisten vuosien ajan.

Arvosanoissa ei ole merkittäviä eroja opiskelijan äidinkielen ja sukupuolen tai koulutuksen järjestäjän koon ja sijainnin mukaan tarkasteltuna. Sen sijaan opiskelijan näytöistä saatuihin arvosanoihin on yhteydessä se, kuka tai ketkä osallistuvat näytön arviointiin ja arvosanasta päättämiseen. Arvosanat ovat keskimäärin parempia silloin, kun näyttö järjestetään työpaikalla ja työelämän edustaja osallistuu näytön arviointiin. Heikoimmat arvosanat opiskelijat saavat puolestaan silloin, kun osaaminen osoitetaan oppilaitoksessa ja näytön arvioivat koulutuksen järjestäjän edustajat. Tämä asettaa opiskelijat eriarvoiseen asemaan esimerkiksi heidän hakiessaan jatko-opintoihin korkea-asteelle. Myös työpaikkojen näkökulmasta katsottuna on tärkeää, että ne voivat luottaa tutkintotoistusten arvosanoihin rekrytoidessaan työntekijöitä.

Ammatillisesta koulutuksesta valmistuu taitavia osaajia työelämään, yksilöiden välillä osaamisen erot voivat olla suuria

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden osaamisen keskeisiä vahvuuksia ovat tutkinnosta riippumatta ammatin perusosaaminen, kuten työssä tarvittavien keskeisten työmenetelmien ja -välineiden käyttöön liittyvä osaaminen sekä työturvallisuusosaaminen. Nuorilla opiskelijoilla myös digitaaliset taidot sekä aikuisopiskelijoilla työelämätaidot ovat keskeisiä osaamisen vahvuuksia. Osaamisen keskeisimmät kehittämistarpeet kohdistuvat puolestaan työn perustana olevan teorian hallintaan ja sen soveltamiseen käytännön työtehtäviin.

Yksilöiden väliset erot osaamisessa ovat osin suuriakin. Viimeisimpien arvontien perusteella etenkin yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoissa on havaittavissa opiskelijoiden välillä kahtiajakaisuutta: osalla opiskelijoista nämä taidot ovat vahvuuksia, kun taas osalla opiskelijoista ne vaativat kehittämistä. Erot arvosanoissa ja osaamisen tasossa näyttävät kuitenkin tasoittuvan iän ja työkokemuksen karttuessa.

Opiskelijat kokevat saavansa koulutuksestaan osaamista, jota voivat hyödyntää työelämässä. Uudistuksessa työllistymisen kynnystä pyrittiin laskemaan viemällä oppimista enemmän työpaikoille. Opiskelijoiden kokemuksen mukaan ammatillinen koulutus ja työelämässä oppiminen parantavat heidän valmiuksiaan työelämään siirtymiseen ja siellä toimimiseen. Koulutuksen järjestäjien ja ammatillisten oppilaitosten henkilöstön kokemuksen mukaan työelämässä oppiminen edistää osaavan työvoiman alueellista saatavuutta. Työnantajien näkökulmasta työelämässä oppiminen toimii yhtenä rekrytointikanavana, mikä motivoi ottamaan opiskelijoita työpaikalle oppimaan.

Koulutuksen järjestäjien laadunhallinnassa vaihtelua ja kansallisten kehittämishankkeiden vaikuttavuudessa parannettavaa

Ammatillisen koulutuksen järjestäjillä on lakisääteinen tehtävä arvioida järjestämiensä tutkintojen ja koulutuksen laatua ja vaikuttavuutta sekä parantaa laadunhallintaansa. Uudistuksessa koulutuksen järjestäjien toimivalta lisääntyi, mikä on tehnyt laadunhallinnasta entistä tärkeämpää.

Suurimmalla osalla koulutuksen järjestäjistä on toimiva laadunhallintajärjestelmä. Järjestäjien välillä on kuitenkin vaihtelua laadunhallinnan toimivuudessa, eivätkä erot ole kaventuneet viime vuosina. Kansallisesti tulee seurata ammatillisen koulutuksen laatustrategian toteutumista. On tarpeen kehittää sopivia tukemisen tapoja laadunhallinnan eri kehitysvaiheissa oleville koulutuksen järjestäjille. Keskeistä on myös tukea koulutuksen järjestäjien johtoa laatuosaamisen kehittämisessä ja edistää järjestäjien keskinäistä yhteistyötä laadunhallinnan kehittämiseksi.

Uudistuksen alkuvaiheessa Karvi tuotti arviointitietoa siihen liittyvistä riskeistä ja kriittisistä menestystekijöistä. Riskeiksi tunnistettiin muun muassa osaamisen hankkimiseen soveltuvien työpaikkojen saatavuus sekä työpaikoilla annettavan ohjauksen riittävyys ja laatu, joissa on edelleen tässä artikkelissa esiin nostettuja kehittämistarpeita. Keskeisiksi menestystekijöiksi uudistuksen onnistumiselle tunnistettiin muutosjohtamisen onnistuminen ja resurssien kohdentaminen kriittisiin kohtiin sekä opetushenkilöstön ja työpaikkaohjaajien osaamisen ja pedagogiikan kehittäminen, kun opinnot yksilöllistyvät ja oppimisympäristöt monipuolistuvat. Nämä ovat edelleen keskeisiä tekijöitä ammatillisen koulutuksen kehittämisessä.

Ammatillisen koulutuksen rahoitusta on suunnattu koulutuksen kehittämiseksi uudistuksen mukaiseksi. Kehittämistä on rahoitettu erittäin paljon muun muassa valtionavustushankkeilla, harkinnanvaraisella suorituspäättörahoituksella, strategiarahoituksella sekä henkilöstökoulutuksen rahoituksella. Esimerkiksi työpaikkaohjaajien kouluttamiseen liittyviä hankkeita on rahoitettu ja toteutettu runsaasti, mutta silti työpaikkaohjaajien osaaminen nousee arvioinneissa toistuvasti esille kehittämiskohteena. Hankerahoituksen vaikutusten seuranta tulee tehostaa. Lisäksi hankkeiden vaikuttavuutta ja hyvien toimintamallien käyttöönottoa tulee tukea. Kehittävän arvioinnin menetelmiä voidaan hyödyntää tässä ja koota samalla kansallista arviointitietoa hankkeiden toiminnasta ja vaikutuksista sekä hyvistä käytänteistä.

Artikkelin yhteenvetona voidaan todeta, että ammatillisen koulutuksen uudistuksen toimeenpanossa on saavutettu monia opintojen yksilöllisyydelle ja työelämälähtöisyydelle asetettuja tavoitteita. Kuitenkin toiminnan tasalaatuisuudessa ja opiskelijoiden yhdenvertaisissa mahdollisuuksissa on vielä puutteita. Tämän vuoksi tarvitaan kehittämistoimia, joilla voidaan parantaa opintoihin liittyviä valinnanmahdollisuuksia, ohjaus- ja tukipalveluja ja työelämässä oppimisen laatua sekä yhteinäistä näyttöjen toteutusta ja arviointia. Vahvoja toimia tarvitaan niin kansallisella kuin paikallisella

tasolla myös COVID-19-pandemiasta johtuvien opiskelijoiden hyvinvointiin liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi ja opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi.

Tulevina vuosina Karvi tuottaa lisää tietoa ammatillisen koulutuksen kehittämisen tueksi. Vuoden 2023 aikana toteutetaan ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän arviointi, joka myös osaltaan liittyy uudistuksen vaikutusten arviointiin. Lisäksi meneillään on varhaiskasvatuksen tehtäviin kelpoisuuden tuottavien koulutusten arviointi, tutkintokohtaisia oppimistulosten arviointeja sekä arviointi ammatillisen koulutuksen tuottamasta osaamisesta suhteessa ammattikorkeakouluopintojen vaatimuksiin.

Lähteet

[Näyttötoiminnan laatu ja näytöissä osoitettu osaaminen](#) (Karvi 2023)

[Ammatillisilla poluilla – Arviointi yksilöllisistä opintopoluista ammatillisessa koulutuksessa](#) (Karvi 2022)

[Kumppanina työelämä – Arviointi työelämässä oppimisesta ja työelämäyhteistyöstä ammatillisessa koulutuksessa](#) (Karvi 2022)

[Ammatillisen koulutuksen järjestäjien laadunhallinnan tila 2022](#) (Karvi 2022)

[Koulutusjärjestelmän kyky vastata jatkuvan oppimisen haasteisiin äkillisissä rakennemuutostilanteissa](#) (Karvi 2022)

[Osallisuus tehdään yhdessä – Opiskelijoiden kasvu aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi toisella asteella](#) (Karvi 2021)

[Eriytynen tuki voimavaraksi – Arviointi ammatillisen koulutuksen erityisestä tuesta](#) (Karvi 2021)

[Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja – Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa](#) (Karvi 2020)

[Ammatillisen koulutuksen osaamisperusteisuus, asiakaslähtöisyys ja toiminnan tehokkuus](#) (Karvi 2018)

Lisätietoja

Yksikön johtaja Kirsi Hiltunen, kirsi.hiltunen(at)karvi.fi, puh. 029 533 5508, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus